

Institutional Mechanisms of Interaction between Civil Society and the State: an Attempt at Structuring

UDC: 351:321.21

DOI: <https://doi.org/10.15421/152329>

Herasymenko Oleksandr

Young research fellow, <https://orcid.org/0000-0002-2164-8338>, sashkag1998@gmail.com

Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Abstract

The purpose of the research is to highlight the existing results of previous researchers and to try to summarize these achievements in the form of a structure of institutional mechanisms for interaction between the state and civil society.

Relevance. In the modern democratic world, the generally accepted format of relations between the state and the public sector is interaction. Therefore, there is a need to structure the concepts of "state" and "civil society". This leads to the need to study the ways and mechanisms that make this interaction possible. And, since the main structural component of modern states and the public sector are institutions, the institutional mechanisms of interaction between the state and the civil society require special research attention.

Results of the research. The article examines the state of research on the mechanisms used by the state and CSOs in the course of their interaction. The main formats of relations between the state and the public sector are identified, taking into account the components of this process, which also takes place in a multilateral format. The main directions of interaction between the state and the civil society are listed based on the existing institutional and organizational structures of society. The most widespread and generally accepted types of state-public relations, which are realized in the form of various state-public entities, are highlighted. The structure of the mechanisms of relations between the institutions of the State and the civil society by the criterion of functions and subjectivity is proposed.

Conclusions. Despite the fact that a number of definitions of the concept under study have been given, there is no single and clear approach to the consideration of institutional mechanisms of interaction between civil society and the State. Among many others, institutional mechanisms occupy a leading position in the system of ways of interaction between civil society and the state, as they include all structural elements of this interaction and form the structure of this process.

Keywords: civil society, state, institutions, institutional mechanisms, interaction, institutionalization

Інституційні механізми взаємодії громадянського суспільства і держави: спроба структуризації

Герасименко Олександр

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (Київ, Україна)

Анотація

Мета дослідження полягає у виокремленні наявних результатів попередніх дослідників і спробі зведення цих здобутків у вигляді структури інституційних механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства.

Актуальність. В сучасному демократичному світі загальноприйнятим форматом стосунків між державою і громадським сектором є взаємодія. Тому, виникає потреба у структуризації понять «держава» і «громадянське суспільство». Це призводить до необхідності дослідження способів і механізмів, завдяки яким уможлиблюється дана взаємодія. А, оскільки основною структурною складовою сучасних держав і публічного сектору є інститути, то інституційні механізми взаємодії держави і громадянського суспільства потребують особливої дослідницької уваги.

Результати дослідження. Розглянуто стан вивчення питання про механізми, які застосовуються державою і громадянським суспільством в ході їх взаємодії. Визначено основні формати взаємовідносин між державою і громадським сектором з огляду на складові даного процесу який відбувається і в багатосторонньому форматі. Перелічено основні напрямки взаємодії між державою і громадянським суспільством на основі наявних інституційних та організаційних структур суспільства. Виокремлено найбільш розповсюджені і загальноприйняті типи державно-громадських стосунків, що реалізуються у вигляді різноманітних державно-громадських утворень. Запропоновано структуру механізмів взаємовідносин інститутів держави і громадянського суспільства за критерієм функцій і суб'єктності.

Висновки. Попри те, що було наведено низку визначень досліджуваного поняття, не існує єдиного і чіткого підходу до розгляду інституційних механізмів взаємодії громадянського суспільства і держави. Серед множини інших, саме інституційні механізми займають провідне місце в системі способів взаємодії між громадянським суспільством і державою, адже вони включають в себе всі структурні елементи даної взаємодії і формують структуру цього процесу.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, інститути, інституційні механізми, взаємодія, інституалізація

Стаття надійшла / Article arrived: 07.10.2023

Схвалено до друку / Accepted: 31.10.2023

Вступ.

Постановка проблеми.

Питанню вивчення механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства (далі – ГС) присвячено низку праць вітчизняних та зарубіжних науковців. З давніх часів політичних мислителів та філософів цікавило питання власне-держави, ролі людини в державі та феномену поєднання людської та державної діяльності. Відповідно, низка підходів до дослідження цієї проблеми.

Давньогрецька політична думка, основними представниками якої були Платон (Платон, 2000, с. 20) та Аристотель (Аристотель, 2000, с. 49), розглядала людину як політичну істоту, а державу – як утворення, побудоване за зразком людської душі. Відповідно, існування людини і держави є взаємопов'язаним і взаємозалежним. А, оскільки державу можна визначити як вищу форму політичної консолідації громадян, то і питанню участі громадян в життєдіяльності держави слід приділити окрему увагу.

В прото-державних утвореннях, якими часто вважають античні міста-поліси, громадяни цих держав мали певні права та привілеї, якими не були наділені не-громадяни. Відповідно, в Давній Греції існував поділ за ознакою належності людини до стану пов'язаних з активною політичною та громадською діяльністю. Також, кількістю громадян була значно меншою аніж кількість представників будь-яких інших станів. Перші мали змогу брати участь в публічних обговореннях, слуханнях, мали право голосу і вето. Тому, зв'язок громадянина і держави грав визначальну роль. Однак, про формування власне-громадянського суспільства мови не йшло.

В подальшій історії політичної думки, Т. Гоббс (2000, с. 140) і Дж. Локк (2020, с. 100) запропонували розглядати особливий суспільний стан, що формується в процесі переходу від первісно-общинного ладу, що характеризується хаотичністю, неупорядкованістю, незгодженістю і ворожнечею. Саме цю нову сходинку суспільного прогресу почали називати «громадянським суспільством». Саме останній стан, що характеризується захищеністю громадян, турботою з боку держави і набуття прав, приходить на зміну неупорядкованому стану дикості і всезагальної ворожнечі. Тобто, саме вступаючи у відносини з державою громадяни отримують змогу належним чином відстоювати власні інтереси законним шляхом. Сам же характер влади є таким, що залежить від людської волі, але підкоряється природному закону.

В подальшому дослідники лише розвивали твердження згаданих мислителів. В загальноприйнятому вигляді, громадянське суспільство вважається формацією, що необхідно існує в державі, однак не визначається нею і не ототожнюється з нею, так само як і не знаходиться

під її контролем. Це – специфічне утворення, що об'єднує громадян і прагне відстоювати та захищати їхні інтереси. Однак, без взаємодії з державою це не є можливим. Саме держава володіє всією повнотою законності та легітимності, прав та обов'язків, примусу та відповідальності. Тому, з одного боку вона – це інструмент досягнення представниками громадянського суспільства своїх законних бажань, а з іншого – суворий регулятор дотримання усіма учасниками політичного і громадянського процесу їхніх законних обов'язків. Саме тому дослідження питання взаємодії держави і ГС є таким важливим і кропітким.

Особливою уваги заслуговує те, у який спосіб відбувається взаємодія держави і ГС, або ж, які механізми лежать в основі цього явища. В загальному вигляді політична наука розглядає економічні, політичні і соціальні механізми такого процесу. Це зумовлено тими сферами життя суспільства, на які розповсюджується юрисдикція держави. Однак, це найбільш загальна класифікація. Тому, виникає необхідність поглиблення розгляду цього питання.

Відомо, що основною структурною складовою ГС виступають його інститути та інституції. А, оскільки, саме ця характеристика є визначальною стосовно ГС, то розгляд взаємодії держави і ГС вважається доречним розглядати саме у цій площині. Тому, інституційні механізми взаємодії держави і ГС є об'єктом даного дослідження. Зважаючи на велику кількість класифікацій механізмів взаємодії держави і ГС, автор вважає доречним навести класифікацію саме інституційних механізмів даної взаємодії з подальшою спробою структуризації. Тому, результати даного дослідження представлені у вигляді відповідної схеми. Однак, даний підхід не претендує на вичерпність, а слугує лише доповненням і продовженням тих надбань, які зробили попередні автори. Водночас, автор вважає значним науковим привнесенням результат власного дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Систематизація наявного знання з проблеми взаємодії держави і громадянського суспільства (ГС) полягає серед іншого, у концептуальному осмисленні механізмів їх взаємодії, вдосконаленні існуючих і пошуку нових інституційних механізмів даної взаємодії. Названа проблема вже піднімалася у працях: Ф. Рудича (2008), який досліджував політичні системи та інститути в сучасній Україні; Ю. Шайгородського (2021) у напрямку досліджень практик взаємодії між ГС і державою; Г. Зеленько (2015) щодо впливу міжнародних організацій на інститути ГС в Україні; О. Корнієвського (2022) у контексті впровадження європейських принципів належного врядування; В. Горбатенко (2013) щодо правових механізмів взаємодії ГС і держави; П.

Вознюк (2013) щодо перспектив впровадження європейських стандартів взаємодії ГС з державою; Р. Балабана (2007) та його дослідження інститутів ГС в Україні; О. Семьоркіної (2023) з питань взаємодії держави і інститутів ГС; А. Кудряченко (2015) щодо європейських та українських реалій ГС і політичної системи; Т. Краснопольської (2019) щодо європейських моделей молодіжної політики; Н. Оніщенко (2021) та основ ефективності взаємодії держави і ГС; С. Сімак (2018) та формування інституційних механізмів взаємодії громадянського суспільства та бізнесу; А. Заїки (2018) та дослідження досвіду Британії у щодо взаємодії ГС і держави; М. Костицького (2021) про систему взаємодії між людиною, ГС і державою; А. Крупник (2020) з приводу алгоритмів такої взаємодії; М. Месюк (2018) щодо впливу євроінтеграційних процесів на таку взаємодію; Топольницької (2019) щодо загальних питань взаємовідносин держави і ГС та інших науковців. Подальше вивчення питання має полягати, зокрема, у встановленні структури і класифікації способів взаємодії держави і ГС, у т.ч. у виокремленні інституційних механізмів цієї взаємодії.

Мета дослідження полягає у виокремленні наявних результатів попередніх дослідників і спробі зведення цих здобутків у вигляді структури інституційних механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати основні підходи до визначення поняття «механізми взаємодії держави і громадянського суспільства».

2. Виокремити наявні механізми взаємодії держави і громадянського суспільства в розрізі уявлень про необхідні умови даної взаємодії в сучасному світі.

3. Окреслити виокремлені інституційні механізми у вигляді їх структури.

Результати дослідження.

У запропонованому дослідженні в основу класифікації інституційних механізмів покладено функціональний підхід, який веде до їх поділу на організаційні і правові. Організаційні інституційні механізми реалізуються у вигляді органів і структурних утворень, що виникають у процесі взаємодії ГС з державою, і дають змогу узгоджувати інтереси обох сторін з приводу найбільш значущих питань. Організаційні механізми, в свою чергу, поділяються на урядові і неурядові (за критерієм суб'єкта ініціативи). Правові механізми реалізуються завдяки наявним нормативно-правовим актам, що регулюють і уможливають діяльність тих чи інших способів взаємодії ГС і держави, і визначають коло питань даної взаємодії, їхні права та обов'язки, а також коло суб'єктів взаємодії і їхні компетенції. Вони поділяються на загальнодержавні та місцеві (за критерієм

масштабу). Взаємодія держави і громадянського суспільства відбувається одночасно у ключових сферах суспільного життя, включає в себе усю множину двосторонніх відносин між громадянами і державою, і забезпечується відповідними інституційними механізмами (Марченко, 2018, с. 112).

О. Кудрейко (2014, с. 84) зазначає, що класичні теорії інституціоналізму розглядають поняття «інститутів» шляхом визнання діалектичності цього поняття. З одного боку, інститути виступають своєрідною системою правил, що регулюють суспільні відносини. З іншого боку, до множини цих правил входять і «пристрої», що забезпечують дотримання цих правил громадянами. Таким чином, поняття «інституційних механізмів», на думку автора, входить в саме поняття «інститутів». Тому, наявність інституційних механізмів взаємодії між державою і ГС впливає з самої природи явища інституту. (Кудрейко, 2014, с. 85).

На думку Ю. Шайгородського (2021, с. 153-154), розгляд практики взаємодії громадянського суспільства і держави має низку особливостей. Першою з них є те, що в сучасній політичній діяльності громадянське суспільство ототожнюється з системою його інститутів. Очевидно, що інститути громадянського суспільства виступають необхідним і утворюючим елементом в структурі всього громадянського суспільства будь-якої демократичної країни. За відсутності навіть формальних інститутів недоречно вести мову про існування ГС. Однак, зведення існування явища громадянського суспільства лише до певної системи чи множини таких інститутів обмежує уявлення про це явище і виключає інші важливі його складові. Так, ГС включає в себе ще й індивідуальних та групових суб'єктів.

У зв'язку з цим варто попередньо зауважити, що поняття "інституційні механізми" має різні тлумачення. На думку О. Федорчак (Федорчак, 2017, с. 60), інституційний механізм – це “складна система, призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей, яка охоплює: сукупність органів державної влади і місцевого самоврядування та інших суб'єктів, задіяних у процесі формування і реалізації державної політики у певній сфері; сукупність нормативно-правових актів, які регулюють зміст, процес формування і реалізації державної політики у цій же сфері; а також державну політику щодо формування нових, усунення старих та трансформації існуючих інститутів”. Відповідно, до *інституційних механізмів взаємодії держави і ГС відноситься вся множина відносин державних органів і інституцій громадянського суспільства, що здійснюється в рамках компетенцій відповідних державних органів,*

у межах визначених законодавством за допомогою наявних способів такої взаємодії.

Якщо відштовхуватися від форм соціальної консолідації, на які звертає увагу Л. Бевзенко (Бевзенко, 1999, с. 36), – організаційної та самоорганізаційної, то можна припустити, що вони передбачають наявність в інституті громадянського суспільства як упорядкованих, так і хаотичних складників. Тому, підхід Л. Бевзенко (1999, с. 36) пропонує здійснювати розгляд інституційних механізмів взаємодії ГС і держави з урахуванням цієї особливості. Доповненням до зазначеного варіанту взаємодії громадянського суспільства і держави виступає думка про те, що окрім цих двох явищ, основним елементом такої взаємодії виступає громадянин, як особа, яка має право реалізовувати власні політичні, економічні, культурні і духовні інтереси через посередництво громадянського суспільства. Тобто, ГС виступає в якості “сфери спілкування, взаємодії, спонтанної самоорганізації і самоврядування вільних індивідів на основі вільно сформованих асоціацій, яка захищена необхідними законами від прямого втручання і регламентації з боку держави, і в якій переважають громадянські цінності” (Яблонський, 2018).

Взаємодія держави і ГС відбувається по різних напрямках. О. Семьоркіна (2023), наприклад, виділяє такі, як нормотворча, правозастосовна, правоохоронна діяльність держави, і цим перелік напрямів, звісно, не вичерпується. Відбувається обопільне. Головне, що у кожному з них відбувається обопільне залученням громадськості державою і, навпаки, входження громадськості до органів влади та управління для проведення спільних і скоординованих дій та консультацій з суспільно-значущих державно-політичних питань. При цьому, як зазначає І. Пантелейчук (2012, с. 361), у цій взаємодії держава має провідне положення, зумовлене низкою історичних і політичних чинників: 1) історично держава виникла раніше громадянського суспільства у знайомій нам формі; 2) держава відзначається більшою правовою і інституційною стабільністю, ніж ГС; 3) громадянське суспільство більш вразливе до кон’юнктурних змін в політичній, економічній, культурній сферах. 4) зникнення громадянського суспільства не тягне за собою зникнення держави як такої, але не навпаки; 5) держава володіє широкими владними, ресурсними та адміністративними ресурсами і в цьому відношенні є більш самодостатнім суб’єктом (Корнієвський, 2013, с. 37)

Більш повному розумінню характеру взаємодії держави і ГС в питаннях забезпечення інтересів особистості сприяє виділення таких інституційних механізмів цієї взаємодії, як:

- у політичній сфері – надання громадянам права на участь в партіях, у суспільно-політичних об’єднаннях і асоціаціях, в органах місцевого

самоврядування, на доступ до незалежних ЗМІ, на інформацію про діяльність органів державної влади;

- в економічній сфері – інклюзія громадянина у економічні відносини;

- в соціальній сфері – підтримка середнього класу:

- в культурній сфері – віддзеркалення суспільно-політичних подій у вигляді наукових праць, творчих продуктів та людської свідомості, традицій, суспільних норм. (Марченко, 2018, с. 37).

Як справедливо вважає Н. Оніщенко (2021, с. 94), Одним з основних критеріїв оцінки ефективності взаємодії держави і громадянського суспільства є рівень захищеності громадян, їхніх прав, свобод і законних інтересів. З огляду на це, на державу покладаються зобов’язання щодо забезпечення належного рівня цього захисту. Головним механізмом який дозволяє дотримуватись належного балансу у взаємовідносинах між індивідом, ГС і державою є конституційний контроль у сфері прав людини. Тобто, держава має забезпечувати верховенство конституційного права у сфері захисту прав людини і громадянина над усіма іншими сферами, однак зберігаючи належний баланс.

Механізмом, що забезпечує реалізацію права громадянина впливати на процес ухвалення і прийняття рішень в сфері захисту прав громадянина є індивідуальна конституційні скарга. Вона надає прямий доступ індивіду до здійснення конституційного нагляду і контролю, а також суб’єктивізує громадянина у його правоздатності. Таким чином, громадянське суспільство має змогу діяти не лише у форматі об’єднань чи організацій, а й окремо в якості індивідів. (Onishchenko, 2021, с. 94).

Домінуючий статус держави закономірно ставить питання про необхідність зменшення її впливу на соціальні процеси для успішного і розвитку громадянського суспільства. Тим більше, що найрозвиненішим громадянським суспільством вважається таке, спроможне “приборкати” державу і нівелювати домінування. В цьому контексті варто зазначити, що держава виступає необхідним елементом такої взаємодії, а її прагнення до узурпації влади є не абсолютним. Також, варто зауважити, що саме держава продукує закони і норми, в рамках яких індивід і громадянин отримують певний обсяг прав і свобод. Ці закони також впроваджують механізми стримування самої держави з боку ГС. Відтак, варто зосередитись на пошуку оптимальних моделей взаємодії. (Зеленько, 2007).

Інституційні механізми взаємодії держави і ГС можна розкрити через призму держави з одного боку, і ГС – з іншого. Державні механізми реалізуються у межах тих компетенцій і

повноважень, якими наділені її органи в питанні взаємодії з ГС. З боку громадянського суспільства – відповідно до прав до його прав і можливостей участі в процесі прийняття і ухвалення державно-політичних рішень. Тим самим формується специфічний “інституційний режим”, сутність якого полягає у формуванні сталих політичних і правових установ, що діють з метою надання громадськості належної та організованої участі в управлінні і контролі за діями влади. (Корнієвський, 2013, с. 30).

Виходячи з необхідності розгляду взаємодії держави і громадянського суспільства як такого процесу, що спирається на існування правової держави і демократичного державно-політичного режиму, можна стверджувати, що основним принципом, на якому базується дана взаємодія є *верховенство права* (Сигалов, Саранчук, & Селезнева, 2018, с. 32). Дане твердження є досить тривіальним, адже держава як вища форма політичної організації суспільства має керуватись виключно законами і нормативно-правовими актами, в яких вони закріплені. Сам процес взаємодії держави і ГС уможливується наявністю відповідного законодавства, а, значить, правовим характером цих відносин. Однак, зважаючи на специфіку феномену держави з її прагненням до регламентації все більшої кількості суспільно-політичних питань., і особливості ГС як системи недержавних об'єднань, які значною мірою залежать від державної політики, варто наголошувати саме на правничій основі цих взаємовідносин. (Сигалов, 2018, с. 32; Рудич, 2008).

Беручи до уваги зазначені обставини, К. Сигалов, Ю. Саранчук і П. Селезнева (2018, с.32) основним механізмом взаємодії держави і громадянського суспільства вважають *право громадянського суспільства*. Вони визначають дане поняття як “систему регулятивних і управлінських впливів на державу”-цитування. Основною функцією, яку виконує право громадянського суспільства, є обмеження державного впливу на ГС шляхом встановлення критеріїв легітимності державно-владної діяльності.

Сучасна держава – розвинене в політичному, економічному, соціальному і культурному сенсі явище. Вона володіє монополією на застосування легітимного примусу, обкладає громадян податками і здійснює державний контроль за допомогою низки силових та інших органів. Таким чином, адміністративний ресурс будь-якої держави потужніший і більш стійкий за ресурс будь-якого ГС. Однак, зважаючи на наявність такої необхідної обставини, як верховенство права у цих відносинах, саме обмеження держави з боку ГС шляхом правового впливу є найбільш дієвим механізмом. На додачу, воно не вимагає залучення політичних, економічних чи інших

ресурсів з боку ГС, що могло б призвести до кризи в суспільстві. (Сигалов, 2018, с. 33).

Дієвість громадянського суспільства залежить від системи права певної держави, від форми і змісту відповідних нормативно-правових актів. Право, яким регулюються відносини держави і ГС, проявляється тим, що воно визначає рамки легітимної діяльності держави по відношенню до себе, здатне делегітимізувати ті державні акти, які регламентують відносини з ГС, якщо воно вважає їх неправовими.

До основних функцій права, що стосується ГС, належать:

- функція обмеження - скорочення сфери правової свободи державних суб'єктів.,

- функція трансформації - перетворення державного права в інструмент власного захисту і гарантій, а також трансформація суб'єктівних та інтерсуб'єктивних прагнень у нормативно-правові акти шляхом примусово-владного підкріплення.,

- функція легітимації - визнання певних державних прагнень у якості легітимних та законних, із відповідним їх подальшим законодавчим закріпленням. (Горбатенко, 2013, с. 33).

Право громадянського суспільства є основоположним механізмом взаємодії держави і ГС. Воно надає дієвої ролі і практичних можливостей недержавним об'єднанням обмежувати владні повноваження державних органів через систему закріплених у законодавстві норм і процедур, забезпечує реалізацію принципів взаємодії ГС і держави (легітимності, легальності, взаємоповаги і взаємодоповнення тощо), надає їй правового характеру і забезпечує ефективність цього процесу. (Динник, 2023, с. 33).

Практичне втілення цього інституційного механізму можна розглянути на прикладі України. Територіальні громади як інституція громадянського суспільства в Україні, відіграють основоположну роль у стійкості держави. З'ясовано, що система інституцій громадянського суспільства у державі може виступати наріжним каменем в системі національної безпеки країни. Так, через початок повномасштабного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року, державні інститути не були повністю здатними до самостійного вирішення проблеми, що виникла. Таким чином, система взаємовідносин між державою і ГС перейшла на новий рівень: «значна частина функцій щодо забезпечення соціально-економічної стійкості перейшла від центральних органів виконавчої влади до місцевих військових адміністрацій і органів місцевого самоврядування». Таким чином, рівні взаємодії між державою і ГС можуть змінюватись, і відбуватиметься їх перехід з одного в інший. (Потапенко, 2023).

Головним механізмом взаємодії громадянського суспільства і держави є зв'язки

з громадськістю (Про органи самоорганізації, 2023). Даний механізм є суто державницьким, адже в самій назві закладено суб'єктний статус держави. Сутність даного механізму полягає у веденні планової і керованої взаємодії державних органів з інститутами громадянського суспільства. Основними функціями даного механізму є:

- налагодження і підтримка взаємодії з громадськістю;
- сприяння вирішенню суперечливих питань і стосунках з громадськістю,
- дослідження і аналіз громадської думки;
- актуалізація способів взаємодії з громадськістю і належне виконання владних повноважень в рамках цих відносин;
- своєчасна і регулярна зміна владного керівництва;
- планування і прогнозування потенційних шляхів взаємодії з громадськістю, і життя запобіжних заходів щодо недопущення виникнення негативних наслідків такої взаємодії. (Горбатенко, 2013, с. 362).

На думку авторів даного підходу, найбільш ефективною моделлю взаємовідносин держави і ГС в Україні може стати перехід до моделі, сутність її полягає у налагодження і підтримці такого типу взаємодії між державою і ГС, який матиме вигляд “клієнт – спеціаліст”. Тобто, інститути громадянського суспільства, або окремі його представники повинні отримати змогу користуватись всією повнотою державних послуг якісно і ефективно. Це спонукатиме органи державної влади проводити прозору, відкриту і зрозумілу комунікацію з ГС. В той же час, громадськість матиме можливість контролювати діяльність органів влади на основі наявних демократичних законних процедур. Такий формат взаємодії здатен забезпечити зростання рівня довіри до держави з боку ГС. Державі ж це дасть змогу вчасно і якісно здійснювати свої повноваження в рамках взаємодії з ГС. (Горбатенко, 2013, с. 364).

В процесі дослідження інституційних механізмів взаємодії держави і ГС варто зважати на те, що дані механізми являють собою не лише певні способи і інструменти які забезпечують інтеракцію між цими двома суб'єктами. Сутність поняття “інституту” в даному випадку також полягає у оформленні даної взаємодії у вигляді специфічних відносин між державою і ГС в рамках певних державних та недержавних структур, органів та інституцій. Зважаючи на усю множину способів, механізмів та моделей даної взаємодії, пропонується використовувати термін “діалог з громадськістю”. Це дозволяє охопити всю множину понять якими можна охарактеризувати взаємодію ГС і держави. (Марченко, 2018, с. 112).

Такий інституційний інструмент як діалог з громадськістю передбачає взаємний обмін між державою і ГС інформацією, планами про

поточну і майбутню діяльність, обговорення і взаємодію з приводу прийняття окремих суспільно-значущих рішень; утворення спільних інституцій. В Україні даний механізм взаємодії реалізується у різних форматах – проведення форумів з місцевого самоврядування; здійснення публічних консультацій з громадськістю у форматі “круглих столів”, суспільних обговорень, опитувань; проведення громадських заходів; співпраця органів місцевої влади з громадськими і експертними організаціями при підготовці і реалізації управлінських рішень.

Автори відзначають, що низка проектів, в рамках яких держава співпрацює з ГС, реалізується завдяки саме громадській ініціативі. Так, в місті Луцьк громада міста самостійно ініціювала об'єднання з навколишніми сільськими радами. Існує практика створення громадських рад при міських головах міст України. В м. Херсон позиція такої громадської ради сприяла збереженню тарифів на проїзд в громадському транспорті. (Марченко, 2018, с. 112).

Найбільш дієвими механізмами, що дають змогу громадськості контролювати владу, є ті, що народжуються в процесі самоорганізації населення. Йдеться про представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань місцевого значення. Саме такі органи дають змогу громадянам брати участь в процесі прийняття суспільно-значущих рішень у якості інституційно-оформлених суб'єктів, а не розрізнених і неорганізованих зібрань. (Сігалова, 2018, с. 364).

До механізмів взаємодії ГС і держави, які є розповсюдженими у світі, насамперед у демократичних країнах, також відносять:

1. Проведення консультацій з громадськістю.

Серед форм реалізації такого механізму виокремлюють безпосередню (публічне громадське обговорення опосередковану (вивчення громадської думки).

2. *Участь громадськості у дорадчих та допоміжних органах* (наприклад, громадські ради). Як правило, ними є виборні колегіальні органи, що складаються з числа членів певної громадської організації чи об'єднання, основним завданням яких є здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади.

3. *Підтримка соціального партнерства*. Сутність даного механізму полягає у проведенні регулярних нарад, консультацій і обговорень між представниками держави, громадянського суспільства і окремих груп інтересів (наприклад між головою уряду, головою профспілки і директором підприємства).

4. *Участь громадськості при вирішенні індивідуальних справ органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування*. Такий

механізм взаємодії держави і громадянського суспільства дозволяє залучати окремі організації громадянського суспільства (ОГС) до розгляду суспільно-значущих судових справ, або ж таких справ, які впливають не лише на приватний, а й на суспільний інтерес (Горбатенко, 2013, с. 52-57, с. 62).

Прикладом дієвого та «гучного» кейсу громадської участі є наступний: в січні 2023 року Центр політико-правових реформ виступив до уряду та парламенту України з ініціативою проведення конкурсу серед громадських організацій щодо перспективи запровадження префектів. Дана пропозиція передбачає надання статусу державних службовців головам районних та обласних державних адміністрацій, а також заступникам голім місцевих адміністрацій. Також, було запропоновано привести законодавство у цій сфері у відповідність з Конституцією України, в частині повноважень Кабінету Міністрів та Президента щодо звільнення і призначення на посаду таких держслужбовців. (Pravo, 2023).

Така ініціатива свідчить про наявність та дієвість абсолютно вільного та законно-врегульованого громадського середовища, де одна або об'єднання декількох ОГС можуть проявити громадську ініціативу щодо внесення змін в чинні законодавчі акти або ініціативи. Це виступає ознакою правосуб'єктності організацій ГС і уособлює принцип примату права ГС. Тому, взаємодії держави і ГС тут носить легальний та демократичний характер.

Виходячи з того, що взаємодія ГС і держави за демократичного державно-політичного режиму найбільш повною мірою відбувається в межах плюралістичної моделі демократії, постає питання у визначенні форм і механізмів такої взаємодії. У зв'язку з цим, в «Аналітичній доповіді Інституту стратегічних досліджень» за 2015 рік «домінуючою формою відносин ОГС, що взаємодіють між собою та з державою для задоволення інтересів особи, є суспільний діалог» (Яблонський, 2013, с. 36). Сутність суспільного діалогу як основної форми взаємодії ОГС з державою полягає у приділенні уваги всім точкам зору учасників процесу прийняття державно-політичних рішень, а також налагодження взаємодії у відносинах «особа-суспільство-держава». (Яблонський, 2013, с. 37).

Основним механізмом який забезпечує реалізацію налагодження суспільного діалогу виступає *державна політика сприяння суспільному діалогу*. Зміст цієї політики полягає у забезпеченні належного рівня доступу громадян до публічних заходів за участі держави і ГС, надання ГС законних можливостей самоорганізовуватись і проводити власні засідання, обговорення, дискусії, залучення міжнародних ГС і провідних державних практик щодо налагодження даної взаємодії тощо. Таким

чином, держава дотримується зобов'язань перед ГС щодо сприяння розвитку органів і інститутів ГС, а ГС отримують належну підтримку з боку органів влади. (Вознюк, 2013, с. 27).

Наявність суспільного діалогу як одного з ключових механізмів мобілізації і залученості широких верств громадянського суспільства в публічний процес, дає змогу:

1. Трансформувати місцеве та національне законодавство з метою розширення можливостей щодо залучення вразливих верств громадянського суспільства на основі демократичних, незалежних і партнерських умов.

2. Формувати можливості для підсилення впливу НУО на публічний діалог та організаційні можливості через надання фінансових можливостей та тренінгів.

3. Залучати партнерів (індивіди, організації) до зміцнення залученості НУО щодо відстоювання інтересів, лобіювання та надання послуг у важко досяжних, наприклад через соціальну відповідальність. (Global partnership for education, 2023, с. 1).

НУО є не випадковою множиною, але плеядою різноманітних недержавних, неприбуткових і волонтерських представництв, створених громадянами у соціальній сфері які відокремлені від держави та ринку. Вони відображають широкий спектр усталених інтересів різних сфер громадянського суспільства. У взаємодії з державою, НУО відіграють наступні важливі функції:

- виступають основними «союзниками» громадянського суспільства у впровадженні державних послуг на місцях;

- відстоюють права та інтереси громадян на всіх рівнях представленості і залучають їх у публічну дискусію;

- критично оцінюють державні політики. (Global partnership for education, 2023, с. 2).

Належна взаємодія громадянського суспільства і держави можлива лише за існування правової держави, демократичного політичного режиму, розвиненості й самодостатності інститутів громадянського суспільства. Звідси можна зробити висновок, що очевидним є взаємозв'язок демократії і громадянського суспільства, як факторів, що супроводжують одне одного. Однак, цей взаємозв'язок представляє собою більше складне і багатогранне явище, ніж може здатись на перший погляд.

Визнається, що демократія виступає основою функціонування громадянського суспільства, яке, в свою чергу, є наріжним каменем реальної і дієвої демократії. Організації громадянського суспільства можуть здійснювати свій вплив на органи державної влади і процес прийняття державно-політичних рішень лише в демократичному суспільстві. Такий вплив може відбуватись як через окремі інститути в

цілому, так і через окремих представників ОГС (Кудряченко, 2007, с. 36). Особливості взаємодії громадянського суспільства і держави, а також механізми цієї взаємодії залежать від особливостей концептуальної моделі демократії в конкретній державі. В рамках даного підходу наголос робиться на аналізі даної взаємодії в межах різних моделей демократії. Так, ліберальна модель демократії, що передбачає надання пріоритету індивідуальним правам та свободам особистості як в політичній, так і в інших сферах суспільного життя, зосереджує свою увагу на захисті індивіда від будь-якого втручання держави. Цей підхід наголошує на необхідності поступового зменшення рівня політичної участі громадян, зниження їх громадсько-політичної активності, послаблення будь-якого впливу на органи державної влади з боку більшості населення, а також передбачає певну деполітизацію громадян з огляду відсутності потреби будь-яким чином підпадати під юрисдикцію держави, навіть пасивну. (Зеленько, 2015).

Модель соціальної демократії включає в себе не лише політичну складову, а й соціально-економічну. Дана модель вводить категорії справедливості та солідарності в державно-громадянські відносини. Інститути громадянського суспільства в межах даної моделі виконують, головним чином, просвітницькі й ідеологічні функції. Основне їхнє завдання полягає у насадженні в суспільстві уявлень про необхідність керуватись не лише власними потребами, а й потребами соціуму і середовища, у якому перебувають громадяни. Примат індивідуальної свободи і власних інтересів поступається ідеям про спільне благо, і про необхідність жертвування частиною своїх інтересів на користь колективних. Така модель взаємодії громадянського суспільства і держави викликає асоціації із соціалістичним суспільним устроєм, із звуженням ролі ОГС, які виступають лише засобом при розподілі соціальних благ.

Дещо елітарною виглядає модель взаємодії держави і громадянського суспільства в рамках конкурентної демократії. В межах даного підходу провідна роль у такій взаємодії відводиться політичним елітам, які конкурують між собою за владу і голоси виборців, володіючи доступом до процесу ухвалення і прийняття державно-політичних рішень, розподілу суспільних благ і "діалогу" з державою. Звичайні громадяни і відповідні інституції не мають тут реальних важелів впливу і на державу, і на еліту. ГС набуває форми кастовості, де є "верхівка" і "простолюд". Відповідно, інтереси громадянського суспільства зрощуються з інтересами еліт, які, з своєю чергу, можуть викривляти загальні інтереси на користь власним. Такий підхід суперечить основним принципам демократії про рівні права і можливості для усіх громадян, а також

порушує нормативно-правові принципи і норми функціонування громадянського суспільства, адже засвідчує створення закритого і непрозорого прошарку в структурі ГС (Кудряченко, 2015, с. 37).

Модель корпоративної демократії основним суб'єктом демократичної політики визначає обмежену кількість ОГС, які володіють певною монополією в тій чи іншій сфері суспільного життя. Тобто, що більшими матеріальними і виробничими активами оперують ті чи інші організації, об'єднання чи асоціації громадян, то більш наближеним вони є до процесу прийняття державно-політичних рішень. В межах даної моделі вбачається спорідненість з попередньою конкурентною моделлю, адже присутній елемент кастовості, і диференціації на основі неформальних для політики критеріїв. Тому, варто відмітити особливість корпоративної моделі, яка полягає у економічному, або бізнес-спрямуванні діяльності відповідних ГС. В решті аспектів, особливості не є значущими.

Модель партиципаторної демократії в якості основоположної засади свого існування бере постулат про некомпетентність представницьких інститутів, про їх необізнаність у реальних проблемах громадян. Мовляв, пересічні індивіди краще знають власні потреби, і можуть захистити свої інтереси без їх викривлення представниками ОГС. Таким чином, в рамках даної моделі визнається необхідним залучення широких верств населення до участі в процесі прийняття державно-політичних рішень, а також формування в органах ГС потенціалу щодо залучення і участі громадян в ньому (Яблонський, 2014, с. 38). Дана модель відрізняється від попередніх тим, що спирається на основний принцип демократії - принцип народного суверенітету. Однак, з іншого боку, це значно розпоршує структуру ГС, і розмиває межі компетенцій окремих інститутів. Все таки, більш ефективним виглядає делегування представницьких повноважень окремим групам компетентних громадян.

На думку Т. Андрійчук (2007, с. 39), прийнятним способом взаємодії ГС і держави є така, що відбувається в рамках деліберативної (дорадчої) моделі демократії, коли ОГС забезпечують широке залучення громадян до процесу обговорення і зважування державно-політичних рішень. Самі ГС виступають як суб'єкти, які консолідує суспільні інтереси на "до-політичному" рівні, артикулюють їх, а потім - представляють в публічному просторі. В межах цього підходу ОГС також виступають у якості платформи, де формуються різноманітні комунікаційні мережі, і кристалізуються найбільш значущі суспільні запити. Однак, за цією моделлю обговорення залишається єдиним механізмом, до якого можуть вдаватись ОГС, щоб впливати на процес прийняття державно-політичних рішень,

окрім як обговорення. До того ж, оскільки ОГС не мають можливості імплементувати будь-які прийняті рішення без формального узгодження з державою, формат “обговорень” може бути приреченим на відсутність подальшого практичного втілення. У взаємодії держави і громадянського суспільства провідну роль грає наявність реальних і дієвих механізмів такої взаємодії, що уможливають матеріалізацію ідей та пропозицій.

Найбільш оптимальним способом взаємодії ГС і держави виглядає модель, зміст якої розкриває плюралістична демократія. Її суть полягає у наданні права участі в процесі прийняття державно-політичних рішень широкому колу груп за інтересами, громадським об'єднанням та асоціаціям. Представники таких інституцій мають доступ до обговорення наявних проблем у громадському секторі, а також мають повноваження з представництва своїх об'єднань, і володіють не лише індивідуальними, а й колективними механізмами їх реалізації. Тому, дана модель включає в себе всю повноту суб'єктів ГС, інститутів і акторів цього процесу. (Яблонський, 2014, с. 40)

В межах даного дослідження, саме надання суб'єктності, а також реальних механізмів, що уможливають взаємодію ГС з державою всій множині інститутів ГС дозволяє вирішити декілька проблем: 1) що більше існує ГС, то ширшою є інструментарій взаємодії з державою; 2) що ширше коло проблемних питань, з приводу яких держава взаємодіє з ГС, то більше існує варіантів їх вирішення; 3) якщо наявні інституційні механізми не в змозі охопити все поле взаємодії держави і ГС, необхідно виникнуть нові механізми такої взаємодії, що дасть змогу значно розширити дослідницьке поле і збагатити теоретико-методологічну базу майбутніх досліджень.

Існування інституту громадянського суспільства в державі можливе лише за належного політичного устрою. Такий устрій має забезпечуватись дієвим і справедливим законодавством, а також передбачає існування наявних реальних механізмів правового регулювання політичних, соціальних, економічних взаємовідносин в державі. Саме тому, демократичний політичний устрій може існувати лише за сформованої правової держави, яка покликана юридично забезпечувати життєві інтереси людей і їхній життєвий простір. Провідну роль в дієвості правової держави грають її здатність забезпечувати стабільність суспільства, оперативно проводити державне врядування і задовольняти вимоги громадян щодо якості роботи владних органів. (Марченко, 2018, с. 15). Рівноправне існування правової держави і громадянського суспільства в межах одного політичного простору надає громадянам

якнайширшого обсягу свобод від держави, однак зі збереженням фактору взаємодії з нею з метою досягнення спільного блага. Водночас, відбувається активне забезпечення прав людини, наданих їй державою через ухвалення законів. Тобто, громадянське суспільство взаємодіє з державою у питаннях забезпечення законних меж свободи людини, а також повноти її прав.

Щодо принципів, на які спираються механізми взаємодії держави і громадянського суспільства, то до них можна віднести насамперед такі: загальний і рівноправний характер виборів, розподіл функцій влади, примат права та обов'язок законодавчих органів підкорятись прийнятим ними ж законам (Марченко, 2018, с. 16).

Існують різні рівні взаємодії держави і ГС. Найзагальніший рівень - тип “форма-зміст” (або ж сутнісно-змістовий рівень), сутність якого полягає у співвідношенні держави і громадянського суспільства, як елементів зовнішнього оформлення і внутрішнього наповнення. Тобто, держава, з усіма її формальними і неформальними складовими (законодавство, органи влади, політична система тощо) виступає середовищем, яке уможливує існування громадянського суспільства в ній шляхом забезпечення відповідних прав і свобод громадян, реальної політичної участі індивідів, наданням доступу до участі в суспільно-політичних процесах, доступу до влади і т.д. Громадянське ж суспільство виступає наріжним каменем у державі, є індикатором рівня її демократичності, слугує основною складовою політичної системи суспільства, забезпечує реалізацію права громадян на владу, уособлює собою принцип народного суверенітету і прямого народовладдя тощо. (Марченко, 2018, с. 605).

Відповідно, держава і ГС перебувають у постійному взаємозв'язку як необхідні для існування одне для одного елементи. В межах даного дослідження найбільший науковий інтерес представляють саме формально-юридичний та інституційний рівні. У зв'язку з цим особливий інтерес представляють процес, механізми, моделі і форми опосередкованої взаємодії держави і ГС. Їх функціонування забезпечується створенням і діяльністю відповідних інституцій. З боку держави - це відповідні органи, організації та заклади, що наділені державно-владними функціями, які діють від її імені, керуються її законодавством. З боку громадянського суспільства такими інститутами є чисельні самодіяльні громадські об'єднання, організації та рухи, що представляють інтереси суспільства й прагнуть їх забезпечити шляхом взаємодії з владою. (Марченко, 2018, с. 606-607).

У загальному вигляді структуру інституційних механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства можна зобразити наступним чином (Рис.1):

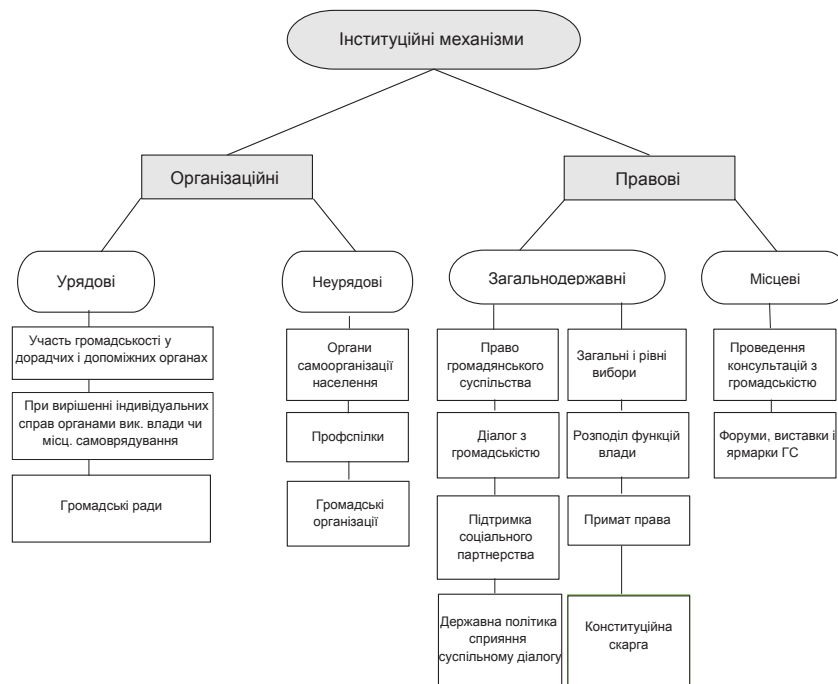

Рис. 1. Структура інституційних механізмів взаємодії громадянського суспільства і держави (авторська розробка)

Інституційними механізмами організаційного характеру є сукупність установ, об'єднань та організацій, що уможливають та реалізують процес співпраці і співробітництва між державою і інститутами громадянського суспільства.

Урядові механізми виникають і реалізуються як результат діяльності виконавчої гілки влади певної держави, і можуть мати форму різних практик, політик чи програм.

Неурядові інституційні механізми існують у поза-державному середовищі, основу якого складають організації, що не управляються державними чиновниками та органами.

Правові інституційні механізми уособлюються у системі норм і правил, що регулюють діяльність держави і ГС по відношенню один до одного.

Загальнодержавні механізми є універсальними у більшості демократичних країн, і являють собою загальноприйняті норми і цінності, що уособлюються в громадському середовищі.

Місцеві правові інституційні механізми - це практичні взаємодії в окремих місцевостях, містах чи інших населених пунктах, які можуть відрізнятися в залежності від форм і традицій суспільних відносин.

Висновки.

Теоретико-методологічний аспект дослідження інституційних механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства є досить суперечливим. З одного боку, існує низка праць різних дослідників з тем, що дотично стосуються об'єкту дослідження, і розкривають сутність окремих складових даного поняття. Науковці

розглядають також поняття інституційних механізмів державного управління, економіки, державної політики тощо. Дослідники роблять спроби систематизації наявних знань і інформації з даної теми в одне ціле.

Проте, не існує чіткої структури даного поняття, а також немає єдиної методології вивчення і дослідження даного явища. Також, відсутня будь-яка структура досліджуваного поняття, адже визначення інституційних механізмів взаємодії держави і ГС більшою мірою стосуються або державної політики в третьому секторі, або самоорганізації і самодіяльності громадян, але не охоплюють процес загалом. Взаємодії ГС і держави також розглядається як владні відносини, без урахування дієвості громадянської ініціативи і реальної суб'єктності громадянського суспільства.

Відносини держави і ГС мають характер партнерства, яке базується виключно на правових і легальних засадах, на чолі з принципом верховенства права і примату права громадянського суспільства. Взаємодія держави з інститутами ГС носить характер горизонтальної моделі взаємодії зі зведенням права застосування державою примусу лише у межах правоохоронної діяльності. Будь-які спроби держави регулювати громадську сферу і виступати агресивним регулятором ГС порушують основні принципи демократичного врядування.

Інституційні механізми взаємодії держави і ГС є головними в структурі всіх інших механізмів такої взаємодії, адже включають в себе низку складових:

- органи держави і інститути ГС які беруть участь у співпраці;
- норми, закони і правила, що супроводжують даний процес;
- механізми та критерії оцінки ефективності даних відносин;
- інструменти для поліпшення такої взаємодії, в тому числі і притягнення до відповідальності у разі неправомірної діяльності.

Інституційні механізми становлять основу решти механізмів, якими регулюються суспільні процеси, вони формують організаційно-штатну структуру і моделі взаємодії держави і ГС на різних рівнях і з різних питань.

Актуальним залишається подальше дослідження інституційних механізмів

взаємодії держави і ГС, особливо в практичній площині. Варто розглядати яким чином і у який спосіб відбувається даний процес на прикладі конкретних держав, органів та інституцій. Це дасть змогу проаналізувати дієвість наявних норм, правил і практик цього процесу. Потрібно поглиблювати дослідження в даному напрямку для формування найбільш універсальної і повної структури даного явища, а також створення належної теоретико-методологічної бази для проведення подальших досліджень. Також варто дослідити не лише українські, а й європейські та світові практики взаємодії держави і ГС і виокремити особливості перебігу даного явища в інших правових, державних та політичних системах світу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Арістотель. (2000). *Політика*. (Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка). К.: Основи.
- Гоббс Т. (2000). *Левіафан*. (Пер. з англ.). Київ: Дух і Літера.
- Горбатенко, В., Кресніна, І., & Кукуруз, О. (2013). *Правові механізми взаємодії держави і громадянського суспільства в Україні: історичний досвід і виклики сучасності: наукова записка*. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.
- Динник, І. (2023). *Механізми взаємодії держави та громадянського суспільства в умовах децентралізації: досвід країн ЦСС для України*. Відновлено з <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/246/6934/14440-1?inline=1>
- Заїка, А., & Лешенко, Р. (2018). Взаємовідносини держави та громадянського суспільства у Великобританії: досвід для України. *Форум Права*, 48-55. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1403136>
- Зеленько, Г. І. (2007). *Політична "матриця" громадянського суспільства: Досвід країн Вишеградської групи та України*. К.: Знання України.
- Корнієвський, О. (2022). *Про стан розвитку громадянського суспільства України в 2021 році та його зміни на початку 2022 року (матер. щоріч. доп.)*. Київ: НІСД.
- Корнієвський, О., Тищенко, Ю., & Яблонський, В. (2018). *Громадянське суспільство України: сучасні практики та виклики розвитку*. (Аналітична доповідь). Київ: НІСД.
- Костицький, М. & Кушакова-Костицька, Н. (2021). *Про ієрархію та взаємодію в системі «людина – громадянське суспільство – держава»*. *Взаємодія громадянського суспільства, особи і держави: вектор удосконалення* (с. 17-21). Київський регіональний центр НАПрН України. Відновлено з <https://web.ccu.gov.ua/library/vzayemodiya-gromadyanskogo-susplstva-osoby-i-derzhavy-vektor-udokonalennya>
- Краснопольська Т.М. (2019). Європейські моделі молодіжної політики та перспективи для України. *Політичне життя*, (3), 31-36. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.3.5>
- Крупник, А. & Орлова, А. (2020, 4 травня). *Держава і громадянське суспільство: алгоритм взаємодії*. Відновлено з <https://www.prostir.ua/?news=derzhava-i-hromadyanske-susplstvo-alhorytm-vzajemodiji>
- Кудрейко, О. М. (2014). Інституційний механізм регулювання модернізації ринку освітніх послуг. *Державне управління, Наукові праці*, 220.
- Кудряченко, А. І. (Ред.) (2007). *Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії*. (Монографія). Київ: НІСД.
- Кудряченко, А., Зеленько, Г., & Толстов, С. (2015). *Роль міжнародних організацій у діяльності інститутів громадянського суспільства в Україні*. (Аналітична доповідь). К.: Державна установа "Інститут всевітньої історії НАН України".
- Лок, Дж. (2020). *Два трактати про правління*. (Пер. з англ. Павло Содомора). Наш Формат.
- Марченко, М. (2018). *Правовое государство и гражданское общество (теоретико-правовое исследование)*. (Учебное пособие).
- Месюк, М. (2018). Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні у контексті євроінтеграційних процесів. *Державне управління*, 87-93. Відновлено з http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2018/20.pdf
- Платон. (2000). *Держава*. (Переклад з давньогрецької мови Д. Коваль). Київ: Основи.
- Потапенко, В. (Ред.) (2023). *Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу*. (Аналітична доповідь). Київ: НІСД. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>
- Про органи самоорганізації населення. (2023). *Закон України*. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text_10
- Рудич, Ф. М., Балабан, Р. В., & Ганчжуров, Ю. С. (2008). *Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні*. (Навчальний посібник). К.: Либідь.
- Семьоркіна, О. (2023). *Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства*. Міністерство юстиції України. Відновлено з https://minjust.gov.ua/m/str_33679
- Сигалов, К., Саранчук, Ю. & Селезнева, П. (2018). *Векторы взаимодействия гражданского общества и современного государства*. (Монографія).
- Сімак С. В. (2018). Формування інституційних механізмів взаємодії громадянського суспільства та бізнесу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, Державне управління*, 29(68)(5). Відновлено з [http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvpra_2018_29\(68\)_5_32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvpra_2018_29(68)_5_32)
- Топольницька, Т., & Косюта, Ю. (2019). *Взаємовідносини держави та громадянського суспільства*. У *«Економіко-управлінські аспекти трансформації та інноваційного розвитку галузевих і регіональних суспільних систем в сучасних умовах»*. Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Відновлено з <http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/7196/1/6840p.pdf>
- Федорчук, О. (2017). Інституційний механізм державного управління. *Ефективність державного управління*, 50(1). Відновлено з <https://era.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/350/345>
- Шляхи консолідації громадянського суспільства на Україні. Матеріали круглого столу*. (1999, 23 липня). Київ: Всеукр. громад. об-ня "Нар. солідарність за соц. захист та взаємодопомогу". Ін-т соціології НАН України. Асоц. соціологів України.
- Яблонський, В. М., Корнієвський, О. А., & Вознюк П. Ф. (2012). *Розвиток взаємодії держави і громадянського суспільства в контексті впровадження європейських принципів належного врядування*. (Збірник матеріалів науково-практичної конференції). К.: НІСД.
- Яблонський, В., Корнієвський, О. & Вознюк, П. (2014). *Громадянське суспільство України: сучасний стан і перспективи впровадження європейських стандартів взаємодії з державою: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.* К.: НІСД.

- Coordinated action to transform education: What's in it for civil society organizations? (2023). *Global Partnership for Education*. Retrieved from <https://www.globalpartnership.org/content/coordinated-action-transform-education-whats-it-civil-society-organizations>
- Onishchenko, N. (2021). Civil society and state interaction: some prerequisites for efficiency. *Грааль науки*, 4, 92-98. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.05.2021.015>.
- Shaihorodskiy, Y. (2021). The state and civil society: motives, practices and contradictions of interactions. *Politology bulletin*, 87, 149-161. <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2021.87.149-161>
- Statement by Civil Society Organizations on the prospects of introduction of prefects*. (2023). Retrieved from: <https://pravo.org.ua/en/statement-by-civil-society-organizations-on-the-prospects-of-introduction-of-prefects/>

REFERENCES

- About bodies of self-organization of the population. (2023). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> 10
- Aristotle. (2000). *Polity*. (Translated from ancient Greek and translated by O. Kislyuk). K.: Basics.
- Coordinated action to transform education: What's in it for civil society organizations? (2023). *Global Partnership for Education*. Retrieved from <https://www.globalpartnership.org/content/coordinated-action-transform-education-whats-it-civil-society-organizations>
- Dynnyk, I. (2023). *Mechanisms of interaction between the state and civil society in conditions of decentralization: the experience of the CEE countries for Ukraine*. Retrieved from <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/246/6934/14440-1?inline=1>
- Fedorchak, O. (2017). Institutional mechanism of state administration. *Effectiveness of Public Administration*, 50(1). Retrieved from <https://epa.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/350/345>.
- Hobbs, T. (2000). *Leviathan*. (Translated from English). Kyiv: Spirit and Letter.
- Horbatenko, V., Kresnina, I., & Kukuruz, O. (2013). *Legal mechanisms of interaction between the state and civil society and Ukraine: historical experience and modern challenges: scientific note*. K.: Institute of State and Law named after V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine.
- Kornievskiy, O. (2022). *About the state of development of civil society of Ukraine in 2021 and its changes at the beginning of 2022* (material. annual supplement). Kyiv: NISD.
- Kornievskiy, O., Tyshchenko, Yu., & Yablonskiy, V. (2018). *Civil society of Ukraine: modern practices and development challenges*. (Analytical report). Kyiv: NISD.
- Kostytskiy, M. & Kushakova-Kostytska, N. (2021). *About the hierarchy and interaction in the system "man - civil society - state". Interaction of civil society, individuals and the state: a vector of improvement* (p. 17-21). Kyiv Regional Center of National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from <https://web.ccu.gov.ua/library/vzayemodiya-gromadyanskogo-suspilstva-osoby-i-derzhavy-vektor-udoskonalennya>
- Krasnopol'ska T.M. (2019). European models of youth policy and prospects for Ukraine. *Political life*, (3), 31-36. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.3.5>
- Krupnyk, A. & Orlova, A. (2020, May 4). *State and civil society: interaction algorithm*. Retrieved from <https://www.prostir.ua/?news=derzhava-i-hromadyanske-suspilstvo-alhorytm-vzajemodiji>
- Kudreyko, O. M. (2014). The institutional mechanism of regulation of the modernization of the market of educational services. *State administration, Scientific works*, 220.
- Kudryachenko, A. I. (Ed.) (2007). *Political system and civil society: European and Ukrainian realities*. (Monograph). Kyiv: NISD.
- Kudryachenko, A., Zelenko, G., & Tolstov, S. (2015). *The role of international organizations in the activities of civil society institutions in Ukraine*. (Analytical report). K.: State institution "Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine".
- Locke, J. (2020). *Two treatises on government*. (Translated from English by Pavlo Sodomora). Our Format.
- Marchenko, M. (2018). *Legal state and civil society (theoretical and legal research)*. (Teaching manual).
- Mesyuk, M. (2018). Interaction of government institutions and civil society in Ukraine in the context of European integration processes. *State administration*, 87-93. Retrieved from http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2018/20.pdf
- Onishchenko, N. (2021). Civil society and state interaction: some prerequisites for efficiency. *Grail of science*, 4, 92-98. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.05.2021.015>.
- Plato. (2000). *State*. (Translated from ancient Greek by D. Koval). Kyiv: Basics.
- Potapenko, V. (Ed.) (2023). *Local self-government as a factor in the stability of the rear*. (Analytical report). Kyiv: NISD. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>
- Rudych, F. M., Balaban, R. V., & Ganchurov, Yu. S. (2008). *Political system and institutions of civil society in modern Ukraine*. (Tutorial). K.: Lybid.
- Semyorkina, O. (2023). *Interaction of the state and institutions of civil society*. Ministry of Justice of Ukraine. Retrieved from https://minjust.gov.ua/m/str_33679
- Shaihorodskiy, Y. (2021). The state and civil society: motives, practices and contradictions of interactions. *Politology bulletin*, 87, 149-161. <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2021.87.149-161>
- Simak S. V. (2018). Formation of institutional mechanisms of interaction between civil society and business. *Scientific notes of V. I. Vernadsky Tavri National University, State Administration*, 29(68)(5). Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29\(68\)_5_32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29(68)_5_32)
- Statement by Civil Society Organizations on the prospects of introduction of prefects*. (2023). Retrieved from <https://pravo.org.ua/en/statement-by-civil-society-organizations-on-the-prospects-of-introduction-of-prefects/>
- Sygalov, K., Saranchuk, Yu. & Selezneva, P. (2018). *Vectors of interaction between civil society and the modern state*. (Monograph).
- Topolnytska, T., & Kosyuta, Yu. (2019). Relations between the state and civil society. In *"Economic and managerial aspects of transformation and innovative development of industry and regional social systems in modern conditions"*. Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Retrieved from <http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/7196/1/6840p.pdf>
- Ways of consolidation of civil society in Ukraine. Materials of the round table*. (1999, July 23). Kyiv: Vseukr. communities ob-nya "National solidarity for social protection and mutual assistance". Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Assoc. sociologists of Ukraine.
- Yablonskiy, V. M., Kornievskiy, O. A., & Vozniuk, P. F. (2012). *Development of interaction between the state and civil society in the context of the implementation of European principles of good governance*. (Collection of materials of the scientific and practical conference). K.: NISD.
- Yablonskiy, V., Kornievskiy, O. & Vozniuk, P. (2014). *Civil society of Ukraine: current state and prospects of implementation of European standards of interaction with the state: coll. materials of international science and practice conf*. K.: NISD.
- Zaika, A., & Leshchenko, R. (2018). Relations between the state and civil society in Great Britain: experience for Ukraine. *Law Forum*, 48-55. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1403136>
- Zelenko, G. I. (2007). *The political "matrix" of civil society: The experience of the Visegrad Group countries and Ukraine*. K.: Knowledge of Ukraine.